

PATVIRTINTA

Pasvalio lopšelio-darželio „Žilvitis“
direktoriaus 2017 m. rugpjūčio 30 d.
įsakymu Nr. V-14

SMURTO IR PATYČIŲ PREVENCIJOS IR INTERVENCIJOS VYKDYMO PASVALIO LOPŠELYJE-DARŽELYJE „ŽILVITIS“ TVARKOS APRAŠAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo Pasvalio lopšelyje-darželyje „Žilvitis“ tvarkos aprašas (toliau – Tvarkos aprašas) nustato įstaigos prevencijos ir intervencijos priemonių sistemą saugiai, nuo smurto ir patyčių, aplinkai kurti įstaigoje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programas.

2. Prevencijos tikslas – sukurti saugią, vaiko asmenybės augimui, brandai ir ugdymuisi palankią aplinką įstaigoje, kurioje vaikai jaučiasi gerbiami, priimti, saugūs, jų nuomonė ir siūlymai yra išklausomi ir vertinami. Psichologinė vaikų savijauta ir saugumas įstaigoje susijęs su emocine vaikų, įstaigos darbuotojų, tėvų (toliau – įstaigos bendruomenės nariai) gerove, jų tarpusavio santykiais. Prevencija yra nuolatinis, cikliškas (ne baigtinis) procesas, apimantis esamų arba potencialiai galimų problemų identifikavimą, tinkamų priemonių joms spręsti parinkimą ir vykdymą, poveikio į(si)vertinimą ir tolesnių veiksmų planavimą.

3. Prevencijos priemonės, nukreiptos į visus įstaigos vaikus, padeda išvengti problemų (pvz., patyčių ar kitokio smurto) atsiradimo ir mažinti egzistuojančių problemų mastą. Tiems vaikams, kuriems visai įstaigai taikomos prevencijos priemonės nepaveikios ir jų nepakanka, teikiama švietimo pagalba.

4. Tvarkos aprašas remiasi šiais principais:

4.1. į patyčias būtina reaguoti nepriklausomai nuo jų turinio (dėl socialinės padėties, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, religinės ar tautinės priklausomybės, išskirtinių bruožų ar kt.) ir formos;

4.2. kiekvienas įstaigos administracijos atstovas, pedagogas ar kitas darbuotojas, švietimo pagalbos specialistas pastebėjęs ar sužinojęs apie patyčias, turi reaguoti ir stabdyti;

4.3. veiksmų turi būti imamasi visais atvejais, nepriklausomai nuo pranešančiųjų apie patyčias amžiaus ir pareigų, nepriklausomai nuo besityčiojančiųjų ar patiriančių patyčias amžiaus ir pareigų.

5. Tvarkos apraše vartojamos sąvokos:

5.1. **Patyčios** – tai psichologinę ar fizinę jėgos persvarą turinčio asmens ar asmenų grupės tyčiniai, pasikartojantys veiksmai siekiant pažeminti, įžeisti, įskaudinti ar kaip kitaip sukelti psichologinę ar fizinę žalą kitam asmeniui. Patyčios gali būti tiesioginės (atvirai puolant ir / ar užgauliojant) ir / ar netiesioginės (skaudinant be tiesioginės agresijos):

5.1.1. žodinės patyčios: pravardžiavimas, grasinimas, ujimas, užgauliojimas, užkabinėjimas, erzinimas, žeminimas ir kt.;

5.1.2. fizinės patyčios: mušimas, spardymas, spaudimas, dusinimas, užkabinėjimas, turtinė žala, ir kt.;

5.1.3. socialinės patyčios: socialinė izoliacija arba tyčinė atskirtis, gandų skleidimas ir kt.;

5.1.4. patyčios kibernetinėje erdvėje: skaudinančių ir gąsdinančių asmeninių tekstinių žinučių ir / ar paveikslėlių siuntinėjimas, viešas gandų skleidimas, asmeninių duomenų ir komentarų skelbimas, tapatybės pasisavinimas siekiant sugriauti gerą vardą arba santykius, pažeminti ir kt.

5.2. **Patyčias patiriantis vaikas** – vaikas, iš kurio yra tyčiojamas;

5.3. **Besityčiojantysis** – vaikas ar suaugusysis, inicijuojantis patyčias ir / ar prisidedantis prie jų;

5.4. **Patyčias patiriantis suaugusysis** – administracijos atstovas, pedagogas, švietimo pagalbos specialistas ar kitas darbuotojas, iš kurio tyčiojasi vaikai;

5.5. **Patyčių stebėtojas** – vaikas, matantis ar žinantis apie patyčias;

5.6. **Prevencinė veikla** – planingų ir sistemingų priemonių veikla, skirta patyčių rizikai mažinti imantis įstaigos bendruomenės narių (vaikų, administracijos atstovų, pedagogų, švietimo pagalbos specialistų, kitų darbuotojų, tėvų (globėjų, rūpintojų) švietimo, informavimo ir kitų priemonių;

5.7. **Patyčių intervencija** – Įstaigos vadovo, pavaduotojų, pedagogų, švietimo pagalbos specialistų ir kitų įstaigos darbuotojų (toliau – įstaigos darbuotojai) koordinuoti veiksmai, nukreipti į smurto ir patyčių stabdymą, taip pat – švietimo pagalbos priemonių visuma;

5.8. **Patyčių prevencijos ir intervencijos stebėseną** – patyčių situacijos įstaigoje stebėjimas renkant, analizuojant faktus ir informaciją, svarbią šio reiškinio geresniam pažinimui ir valdymui, reiškinio tolesnės raidos ir galimo poveikio prognozavimas;

5.9. **Socialinės ir emocinės kompetencijos** – vaikų savęs pažinimo, empatijos, problemų ir konfliktų sprendimo, pykčio valdymo, streso įveikos, bendravimo ir bendradarbiavimo, kiti socialiniai įgūdžiai.

6. Saugios aplinkos įstaigoje kūrimas apima glaudžiai tarpusavyje susijusius, integraliai veikiančius komponentus: įstaigos veiklą ir valdymą, socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymą, pozityvaus įstaigos mikroklimato kūrimą, vaikų pozityvių vertybių formavimą ir tėvų (globėjų, rūpintojų) (toliau – tėvai) į(si)traukimą.

7. Tvarkos aprašas parengtas vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymu, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu, kitais įstatymų įgyvendinamaisiais teisės aktais.

II. SMURTO IR PATYČIŲ PREVENCIJA IR INTERVENCIJA ĮSTAIGOJE

8. Smurto ir patyčių prevencija ir intervencija yra svarbi įstaigos veiklos dalis, kurios planavimu, organizavimu ir stebėseną rūpinasi Įstaigos vadovas, vaiko gerovės komisijos nariai, grupių auklėtojos, o ją vykdo visi įstaigos bendruomenės nariai.

9. Įstaigos vadovas atsako už smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo įstaigoje tvarkos aprašo parengimą ir įgyvendinimą įstaigoje, sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką, už stebėsenos rezultatais paremto kasmetinio įstaigos patyčių prevencijos priemonių plano parengimą, pristatymą įstaigos bendruomenei ir vykdymą. Saugios ir palankios vaikams aplinkos kūrimu rūpinasi įstaigos vaiko gerovės komisija.

10. Įstaiga puoselėja pozityvias vertybes ir bendruomeniškumą (mandagumą, paslaugumą, rūpinimąsi kitais, pagarbą, pasitikėjimą, solidarumą, lygiateisiškumą ir kt.), kurias atitinka visų įstaigos darbuotojų elgesys ir veikla.

11. Įstaigoje susitariama dėl elgesio taisyklių (normų), kuriose aiškiai reglamentuojamas tiek pozityvus / laukiamas, tiek neleistinas / nepageidaujamas ugdytinių elgesys, numatomi ugdytinių skatinimo, motyvavimo už pozityvų elgesį priemonės ir būdai, jie yra žinomi ir suprantami visiems įstaigos bendruomenės nariams, jais vadovaujasi kiekvienas įstaigos darbuotojas, siekdamas atpažinti ir pastiprinti pozityvų vaiko elgesį.

12. Įstaigos darbuotojų pareigybių aprašymuose numatyta atsakomybė už emociškai saugios ugdymo (-si) aplinkos įstaigoje puoselėjimą, reagavimą į smurtą ir patyčias pagal įstaigoje nustatytą tvarką.

13. Įstaigos vadovas įsakymu patvirtina smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo įstaigoje tvarkos aprašą,

13.1. įtvirtina, kad visi įstaigos darbuotojai turi reaguoti į pastebėtą ir / ar įtariamą smurtą ir patyčias, nepriklausomai nuo smurto ir patyčių formos, turinio, lyties, amžiaus, socialinio statuso, religinės ar tautinės priklausomybės ar kitų asmens ypatybių;

13.2. nustato pranešimų apie smurtą ir patyčias procedūrą (kokia forma, kam ir per kiek laiko apie smurtą ir patyčias turi pranešti įstaigos bendruomenės nariai);

13.3. apibrėžia įstaigos darbuotojų veiksmų seką ir jų tarpusavio bendradarbiavimą, įtarus ar pastebėjus smurtą ar patyčias tarp vaikų;

13.4. nustato, kokių priemonių turi imtis Įstaigos vadovas, gavęs pranešimą, kad įstaigos darbuotojas patiria smurtą ar patyčias arba pats smurtauja ar tyčiojasi;

13.5. apibrėžia smurto ir patyčių atvejų įstaigos registravimo tvarką (patyčių dinamikai analizuoti ir atitinkamoms prevencijos ir intervencijos priemonėms planuoti);

13.6. numato švietimo pagalbos ar kitos reikalingos pagalbos (pvz., policijos, medicinos pagalbos) priemones smurtą ar patyčias patyrusiems arba smurtavusiems dalyviams, stebėtojams (vaikams), tėvams;

13.7. numato įstaigos vaiko gerovės komisijos veiksmus gavus informaciją.

14. Su įstaigos nustatyta smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos tvarkos aprašu pasirašytinai supažindinami visi įstaigos bendruomenės nariai.

15. Įstaiga, vykdydama veiklas, orientuotas į smurto ir patyčių prevenciją, bendradarbiauja su ugdytinių tėvais, vietos bendruomene, savivaldybėse esančiomis įstaigomis ar organizacijomis, kitais suinteresuotais asmenimis.

16. Įstaigoje vykdomas nuoseklus ir reguliarus vaikų socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymas: nuosekliai ir reguliariai ugdomi vaikų savęs pažinimo, empatijos, problemų ir konfliktų sprendimo, pykčio valdymo, streso įveikos, bendravimo ir bendradarbiavimo ir kiti socialiniai įgūdžiai.

17. Vaikų socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymas vykdomas:

17.1. integruojant į dalyko (-ų) ugdymo turinį;

17.2. įgyvendinant prevencinę ikimokyklinio ugdymo programą „Kimochis“;

17.3. integruojant į neformaliojo vaikų švietimo veiklas, organizuojant prasmingas, bendruomeniškumą, savanorystę, pilietiškumą, saviraiškų dalyvavimą skatinančias veiklas;

17.4. kitu įstaigos pasirinktu būdu.

18. Įstaigos pedagoginiai darbuotojai ne rečiau kaip kartą per ketverius metus tobulina kvalifikaciją vaikų socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo srityje, taip pat tobulina asmenines socialines ir emocines kompetencijas.

19. Įstaigoje kuriama ugdymo (-si) aplinka, palanki asmenybės ūgčiai, kuriami pozityvūs, tarpusavio pagarba, parama ir pasitikėjimu, bendromis vertybėmis grįsti santykiai, puoselėjamos ugdytinių stiprybės ir galios, skatinami ir stiprinami bendrumo, tapatumo ir priklausymo įstaigos bendruomenei jausmai.

20. Pozityvaus įstaigos mikroklimato kūrimas ir puoselėjimas yra nenutrūkstamas, cikliškas procesas, susidedantis iš nuoseklių penkių etapų:

20.1. esamos situacijos įvertinimo: įstaigos vaiko gerovės komisija, vadovaudamasi įstaigos veiklos kokybei įsivertinti ir tobulinti skirtais instrumentais ar kitais pasirinktais būdais (apklausa, stebėjimu, pokalbiais ar kt.), reguliariai renka informaciją apie ugdymo(-si) aplinkos saugumą, įstaigos bendruomenės narių tarpusavio santykius ir identifikuoja aktualias problemas;

20.2. įstaigos bendruomenės narių sąmoningumo didinimo ir įsitraukimo: pozityvaus įstaigos mikroklimato kūrimu ir pozityvių vertybių puoselėjimu rūpinasi Įstaigos vadovas, įstaigos vaiko gerovės komisija, į šį procesą įsitraukia visi įstaigos bendruomenės nariai, sprendimų ieškoma kartu diskutuojant ir tariantis;

20.3. tinkamų prevencijos ir intervencijos priemonių (taip pat ir prevencinių programų įgyvendinimo) mikroklimatui gerinti planavimo: numatomos prevencijos ir intervencijos priemonės (toliau – Priemonės), siekiant spręsti identifikuotas problemas, mažinti su jomis susijusius rizikos veiksnius ir didinti apsauginių veiksnių įtaką;

20.4. priemonių įgyvendinimo: įstaigos darbuotojai pagal pasiskirstytas atsakomybes įgyvendina numatytas Priemones. Priemonių įgyvendinimą koordinuoja Įstaigos vadovo paskirtas įstaigos darbuotojas;

20.5. priemonių veiksmingumo vertinimo: analizuojami pasiekti rezultatai, sėkmės veiksniai ir trūkščiai, numatomos galimybės tobulinti Priemones.

21. Vaikai aktyviai dalyvauja kuriant pozityvų įstaigos mikroklimatą, jų nuomonė ir idėjos yra išklausomos ir vertinamos, skatinamas bendruomeniškas, vaikų saviraiškus dalyvavimas prasmingoje veikloje; sudaromos galimybės, skatinamas vaikų socialinių, emocinių kompetencijų taikymas ir įtvirtinimas įvairiuose gyvenimo kontekstuose (pvz., skatinama savanorystė, dalyvavimas pilietinėje, socialinėje ir kitoje bendruomeninėje veikloje ir kt.).

22. Įstaiga skatina dalyvavimą vietos bendruomenės veikloje: sudaromos galimybės ir skatinamas vaikų socialinių ir emocinių kompetencijų taikymas ir įtvirtinimas įvairiuose gyvenimo kontekstuose (pvz., skatinama savanorystė, dalyvavimas pilietinėje, socialinėje ir kitoje bendruomeninėje veikloje ir kt.).

23. Skatinamas tėvų dalyvavimas kuriant saugią ugdymo(-si) aplinką įstaigoje, įtraukiant juos į Priemonių planavimą ir įgyvendinimą, kitą veiklą, atstovavimą įstaigos vietos bendruomenėje.

24. Vykdomas tėvų konsultavimas ir informavimas patyčių ir smurto prevencijos, saugios aplinkos įstaigos kūrimo klausimais.

25. Visais įtariamų ir realių patyčių ar smurto atvejais kiekvienas įstaigos administracijos atstovas, pedagogas ar švietimo pagalbos specialistas, įstaigos vaiko gerovės komisijos narys, kitas darbuotojas į tai turi reaguoti įstaigos nustatyta tvarka.

26. Vaikui pasityčiojus iš administracijos atstovo, pedagogo, švietimo pagalbos specialisto ar kito darbuotojo, asmuo pastebėjęs ir / ar įtaręs smurtą ar patyčias nedelsdamas informuoja Įstaigos vadovą, kuris imasi įstaigos tvarkos apraše ar kituose įstaigos dokumentuose numatytų veiksmų.

27. Administracijos atstovui, pedagogui, švietimo pagalbos specialistui ar kitam darbuotojui pasityčiojus iš vaiko, asmuo pastebėjęs ir / ar įtaręs smurtą ar patyčias nedelsdamas informuoja Įstaigos vadovą, kuris imasi smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo įstaigoje tvarkos apraše ar kituose įstaigos dokumentuose numatytų veiksmų.

28. Įstaigos vadovas, sužinojęs apie įstaigos darbuotojo patiriamą smurtą ar patyčias arba įstaigos darbuotojo tyčiojimąsi, nedelsdamas imasi priemonių, numatytų smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo įstaigoje tvarkos apraše.

29. Kitiems patyčių dalyviams pagal individualius poreikius įstaigoje teikiama švietimo pagalbos specialistų ar pedagogų pagalba.

30. Tais atvejais, kai įstaigoje nėra švietimo pagalbos specialistų ar yra kitų priežasčių, dėl kurių negali būti teikiama švietimo ar kita pagalba ar netikslinga ją teikti įstaigoje, grupės auklėtoja ir / ar administracijos atstovas siunčia vaiką ir jo tėvus (globėjus, rūpintojus) į Pasvalio rajono savivaldybės Švietimo pagalbos tarnybą.

III. ĮSTAIGOS DARBUOTOJŲ VEIKSMAI, KILUS ĮTARIMUI DĖL GALIMO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE

31. Bet kuris įstaigos darbuotojas, įtariantis, kad vaikas galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje (1; 2 priedai), nedelsdamas apie tai praneša Įstaigos vadovui ar jo įgaliotam asmeniui. Nesant galimybės pranešti Įstaigos vadovui ar jo įgaliotam asmeniui, įstaigos darbuotojas apie smurtą

tiesiogiai praneša savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriui ir policijai. Įstaigos darbuotojas, esant galimybei, apie smurtą nedelsdamas praneša Įstaigos vadovui ar jo įgaliotam asmeniui (3 priedas).

32. Įstaigos vadovas, jo įgaliotas asmuo ar įstaigos darbuotojas, įtariantis, kad vaikas galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, tačiau dar negalintis užtikrintai to teigti, gali konsultuotis su įstaigos Vaiko gerovės komisijos nariu arba su švietimo pagalbos specialistais (socialiniu pedagogu). Nesant galimybių įstaigoje konsultuotis su savivaldybės švietimo pagalbos tarnybos specialistais, Įstaigos vadovas, jo įgaliotas asmuo ir (ar) įstaigos darbuotojas (kuriam vaikas atskleidė patiriantis smurtą, arba turintis gerą emocinį ryšį su vaiku, arba pastebėjęs smurto požymius), gali inicijuoti pokalbį su vaiku, galimai patyrusiu smurtą artimoje aplinkoje (4 priedas).

33. Įstaigos vadovas ar jo įgaliotas asmuo, gavęs pranešimą iš įstaigos darbuotojo apie vaiką, galimai patyrusį smurtą artimoje aplinkoje, nedelsdamas praneša savivaldybės administracijos vaikų teisių apsaugos skyriui ir (ar) policijai.

34. Įstaigos vadovas ar įgaliotas asmuo informuoja įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl pagalbos vaikui organizavimo ir (ar) teikimo.

35. Įstaigos vaiko gerovės komisija aptaria vaiko, galimai patyrusio smurtą artimoje aplinkoje, atvejį ir bendraudama su savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriumi nustato švietimo ir (ar) kitos pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį bendradarbiavimo su vaiko atstovais pagal įstatymą, kitomis institucijomis, užtikrinančiomis vaiko teisių apsaugą ir teikiančiomis pagalbą vaikui ir šeimai, aspektus.

36. Nepranešimas savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriui ir (ar) policijai apie vaiko atstovų pagal įstatymą ir (ar) kitų asmenų daromus vaiko teisių pažeidimus užtraukia atsakomybę Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.

IV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

37. Visi dokumentai, esantys ugdytinio asmens byloje, ir duomenys, susiję su ugdytiniu ir jo asmeniniu gyvenimu, yra konfidencialūs ir naudojami tik tiek, kiek tai būtina atsakingiems fiziniams ar juridiniams asmenims atlikti pavestas funkcijas, užtikrinti ugdytinio teises ir teisėtus interesus.

SMURTO FORMOS IR SMURTO ATPAŽINIMO KRITERIJAI

1. Išskiriamos keturios smurto prieš vaikus formos: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas ir nepriežiūra. Prieš vaiką gali būti naudojamas vienos formos smurtas, tačiau dažniausiai pasitaiko keleto jų kombinacija, pvz., fizinis smurtas prieš vaiką naudojamas kartu su psichologiniu smurtu ar nepriežiūra. Smurtą artimoje aplinkoje galima atpažinti ne iš vieno, o iš kelių kriterijų, todėl būtina įvertinti smurto artimoje aplinkoje kriterijų visumą.

2. Fizinis smurtas gali pasireikšti:

2.1. smūgiavimu, daužymu, spardymu, stumdymu;

2.2. mušimu („tekšnojimu“, „pliaukšėjimu“ įvairiais daiktais (pvz.: ranka, diržu, batu ir pan.);

2.3. purtymu, žnaibymu, draskymu, kandžiojimu;

2.4. tampymu už plaukų ar ausų;

2.5. smaugimu, kankinimu (pvz.: vertimu ilgą laiką stovėti nepatogioje padėtyje, karštyje ar šaltyje; vaiko burnos plovimu muilu ir pan.);

2.6. uždarymu ir laikymu tamsoje (pvz.: rūsyje, spintoje ir pan.);

2.7. deginimu (cigarečių gesinimo žymės, kitų įkaitintų daiktų nudeginimai ant kūno), plikymu vandeniu, badymu;

2.8. ginklų ar kitų žalojančių daiktų naudojimu, t. y. tai, kas sukelia vaikui fizinį skausmą ir jį žaloja;

2.9. kitais tyčiniaisiais fiziniais veiksmais, sukeliančiais vaikui skausmą, darančiais žalą arba keliančiais pavojų jo gyvybei, sveikatai, raidai ar žala garbei ir orumui.

3. Fizinis smurtas gali būti vienkartinis įvykis arba pasikartojantys, ilgą laiką besitęsiantys veiksmai. Fizinio smurto sukelta fizinė žala gali varijuoti nuo lengvo nubrozdinimo, mėlynių iki kaulų lūžių ar net gyvybei grėsmingų sužalojimų. Dažniausiai fizinis smurtas palieka žymes ant vaiko kūno, tačiau neretai apie patirtą traumą galima spręsti iš vaiko elgesio ar emocijų.

4. Fizinio smurto atpažinimo kriterijai:

4.1. fiziniai požymiai:

4.1.1. mėlynės arba kraujosruvos (pavienės ar daugybinės vienoje ar keliose vietose), panašaus dydžio, gali būti įvairių daiktų formų (virvės, diržo ir pan.), suaugusio įkandimo (dantų) žymės. Jos gydamos keičiasi nuo raudonos (0–2 dienų) – mėlynos (2–5 dienų) – žalsvos (5–7 dienų) – geltonos (7–10 dienų) – rudos (10–14 dienų) spalvos ir po 2–4 savaičių pranyksta;

4.1.2. nudeginimai (pavieniai ar daugybiniai), nuplikymai įvairiose (matomose ar (ir) nepastebimose) kūno vietose, neturintys pagrįsto paaiškinimo;

4.1.3. nušalimai (sutinusios, paraudusios kojos ar rankos), kuriems nėra pagrįsto paaiškinimo;

4.1.4. įdrėskimai, įpjovimai, nubrozdinimai ar randai, kuriems nėra įtikinamo paaiškinimo ar paaiškinimas nepagrįstas;

4.1.5. burnos ertmės, pilvo ir krūtinės ertmės sužalojimai (kepenų, blužnies), kai tai nesusiję su medicinine būkle ar nėra patvirtinta sunkia netyčine trauma, įgimtomis priežastimis;

4.1.6. stuburo sužalojimo požymiai (slankstelių pažeidimai, kaklo sužalojimas), kaukolės ertmės, kitų kaulų lūžiai (pavieniai ar daugybiniai), kai tai nesusiję su vaiko medicinine būkle (pvz.: trapių kaulų sindromu) ar netyčine sunkia trauma, nėra paaiškinimo arba jis nepagrįstas;

4.1.7. tinklainės kraujosruvos ar akių sužalojimai, kai tai nesusiję su medicinine būkle ar nėra patvirtinta sunkia netyčine trauma, įgimtomis priežastimis. Matomos kraujosruvos vaiko akių tinklainėse, dusimas, vėmimas yra Sukrėsto vaiko sindromo pagrindiniai požymiai, kai vaikas labai

stipriai kratomas, purtomas suaugusiojo; dažniausiai šį sindromą patiria kūdikiai iki 1 metų, tačiau jis gali pasitaikyti iki 2 metų amžiaus vaikams;

4.2. emociniai ir elgesio požymiai:

4.2.1. nerimastingumas, baimingumas;

4.2.2. tam tikrų asmenų, vietų baimė (pvz., bijo tam tikrų suaugusiųjų, bijo grįžti namo);

4.2.3. savęs nuvertinimas (pvz., sako, kad jis nevykėlis, jam nepavyks atlikti užduočių);

4.2.4. perdėtas nuolankumas, paklusnumas;

4.2.5. agresyvumas (pvz., muša ar spardo savo augintinį arba tam tikrą asmenį);

4.2.6. nuotaikų kaita, impulsyvios reakcijos (pvz., greitai įniršta, tranko daiktus ir staiga ima juoktis);

4.2.7. prislėgtumas (pvz., nesišypso, nesijuokia);

4.2.8. padidintas jautrumas aplinkos dirgikliams (pvz., išsigąsta staigių kito asmens judesių, netikėtų garsų);

4.2.9. nemiga (pvz., negali užmigti, sapnuoja košmarus);

4.2.10. valgymo sutrikimai;

4.2.11. atsiribojimas (pvz., nenori įsitraukti į bendrą grupės / klasės veiklą, nebendruoja su kitais vaikais, lieka nuošalyje);

4.2.12. probleminis ir (ar) provokuojantis elgesys grupėje ar klasėje (pvz., tyčia pažeidinėja taisykles, vagia, vartoja alkoholį);

4.2.13. vengiantis elgesys kasdienėje veikloje (pvz., atsisako iki tol mėgtos veiklos);

4.2.14. nenoras eiti mokyklą, stipriai suprastėję ugdymosi / mokymosi pasiekimai;

4.2.15. vengimas persirengti kūno kultūros pamokose, oro sąlygas neatitinkančių drabužių nešiojimas (tai gali būti bandymas slėpti mėlynės ar kitus kūno sužalojimus);

4.2.16. kitais vaiko elgesio ar emocijų pokyčiais.

5. Psichologinis smurtas gali pasireikšti:

5.1. vaiko atstūmimu, kai suaugusieji įvairiais būdais ir priemonėmis vaikui demonstruoja, kad jis yra nemylimas ir nepageidaujamas;

5.1.1. grubia vaiko kritika, menkinimu, „etikečių klijavimu“;

5.1.2. vaiko plūdimu, jo keikimu;

5.1.3. šaukimu ant vaiko;

5.1.4. vaiko žeminimu, menkinimu;

5.1.5. vaiko erziniu ir šaipymusi iš jo protinių galių ar fizinės išvaizdos;

5.1.6. vaiko demonstruojamos meilės, dėmesio ar prisilietimų atmetimu;

5.1.7. fiziniu ar emociniu vaiko apleistumu;

5.1.8. vaiko išskyrimu / atskyrimu nuo likusios šeimos dalies;

5.1.9. vaiko varymu iš namų;

5.1.10. vaiko neįleidimu namo, prisidengiant disciplinos tikslais ar baudimu.

5.2. vaiko ignoravimu, kai suaugusieji dėl savo emocijų ar kitokių problemų (pvz., psichikos sutrikimo, alkoholio vartojimo ar kt.) nėra pajėgūs atliepti vaiko emocijų poreikių, negali parodyti vaikui prieraišumo ar rūpintis juo, nesidomi vaiku, nesuteikia jam švelnumo ar nepripažįsta vaiko buvimo; suaugusieji fiziškai yra šalia vaiko, tačiau emociškai jie nėra prieinami:

5.2.1. nenuoseklus suaugusiojo atsakas ar jo nebuvimas į vaiko siekį užmegzti kontaktą;

5.2.2. nesirūpinimas vaiko fiziniais, socialiniais ir emociniais poreikiais;

5.2.3. nesidomėjimas vaiko interesais, veikla, mokyklos reikalais, draugais, jų nepripažinimas;

5.2.4. nelaikymas vaiko savu, jo nepripažinimas;

5.2.5. neužtikrinimas vaikui medicininės priežiūros, saugios, švarios aplinkos;

5.2.6. negebėjimas ar menkos pastangos apsaugoti vaiką nuo pavojingų ar žalingų jam situacijų;

5.3. vaiko terorizavimu, kai suaugusieji grasina, šaukia ar keikia vaikus, išskiria vieną vaiką iš kitų jį kritikuodami, bauddami ar išjuokdami, baugina fizine žala, palikimu ar net mirtimi:

- 5.3.1. perdėtu vaiko erziniu, šaipymusi, rėkimu, keikimu;
- 5.3.2. grasinimu, vaiko arba kitų bauginimu, gąsdinimu vaiko akivaizdoje;
- 5.3.3. nenuspėjamu, nepagrįstu ir ekstremaliai intensyviu emocijų išliejimu ant vaiko;
- 5.3.4. žodiniiais suaugusiojo grasinimu sužaloti vaiką, save ar kitus;
- 5.3.5. priešišku kitiems šeimos nariams;
- 5.3.6. nenuoseklių ir nepagrįstų reikalavimų vaikui kėlimu;
- 5.3.7. vaiko pašiepimu ir menkinimu kitų akyse;
- 5.3.8. grasinimu atskleisti asmeninę ar trikdančią informaciją apie vaiką;
- 5.4. vaiko izoliavimu, kai suaugusieji riboja vaiko galimybes įsitraukti / dalyvauti įvairiose veiklose kartu su bendraamžiais, atriboja vaiką nuo jo raidai būtinos emocinės, socialinės stimuliacijos:
 - 5.4.1. vaiko palikimu vieno ar be priežiūros ilgą laiką;
 - 5.4.2. draudimu vaikui bendrauti su bendraamžiais ar draugais;
 - 5.4.3. vaiko atskyrimu nuo įvairios jam būtinos emocinės ir socialinės aplinkos;
 - 5.4.4. reikalavimu vaikui nuolat būti namuose / kambaryje;
 - 5.4.5. vaiko atribojimu nuo žaidimų su bendraamžiais ir jį džiuginančių veiklų;
 - 5.4.6. draudimu vaikui dalyvauti renginiuose, bendraamžių ar šeimos susitikimuose, šventėse;
 - 5.4.7. pernelyg griežtomis bausmėmis už vaiko amžiui įprastą elgesį;
 - 5.4.8. vaiko skatinimu atsisakyti draugų ar socialinių kontaktų, kvietimų;
 - 5.4.9. per didelę vaiko atstovų pagal įstatymą globa ir atsargumu, dėl kurio ribojamas vaiko patyrimas ir mokymasis;
- 5.5. Vaiko socialiniu tvirkinimu, kai suaugusieji palaiko, pritaria ar skatina vaiko dalyvavimą nusikalstamoje ar vaiko amžiaus neatitinkančioje veikloje, leidžia stebėti žiaurų elgesį su gyvūnais, žiūrėti netinkamo seksualinio turinio vaizdus:
 - 5.5.1. vaiko skatinimu ar apdovanojimu už neetišką ar nelegalų elgesį (pvz., vagystes, melavimą, tyčiojimąsi);
 - 5.5.2. vaiko skatinimu užsiimti prostitucija;
 - 5.5.3. psichoaktyviųjų medžiagų parūpinimu vaikui arba jų vartojimu kartu su vaiku;
 - 5.5.4. leidimu ar skatinimu įsitraukti į veiklas, kurios yra žalingos sau pačiam ar kitiems (pvz., lošimus);
- 5.6. vaiko išnaudojimu /eksploatavimu, kai suaugusieji manipuliuoja vaiku ar verčia jį dalyvauti veiklose, neatitinkančiose vaiko raidos etapo ir poreikių, deleguoja jo amžiaus neatitinkančią atsakomybę:
 - 5.6.1. vaiko raidos lygį, galimybes ir pajėgumą viršijančiais suaugusiųjų lūkesčiais;
 - 5.6.2. vaiko vertimu dalyvauti jam nenorimoje veikloje be pagrįstos priežasties;
 - 5.6.3. vaiko amžiaus neatitinkančiu reikalavimu prižiūrėti / rūpintis tam tikrais asmenimis;
 - 5.6.4. vaiko kaltinimu, gėdinimu, smerkimu dėl kitų elgesio (pvz., tam tikro asmens girtavimo);
 - 5.6.5. pernelyg aukštais lūkesčiais namų ruošos ar kasdienių pareigų vykdymo srityje;
 - 5.6.6. unikalių vaiko temperamento ir asmenybės savybių neigimu ir kita.
- 6. Psichologinis smurtas – sunkiausiai atpažįstamas ir nustatoma smurto prieš vaiką forma, nes ji nepalieka žymių ant vaiko kūno, jo pasekmės pasireiškia tik vėliau, be to, sunku nustatyti ribą tarp vaiko auklėjimo (nuolatinio būgštavimo dėl vaiko laisvalaikio, jo vertimas užsiimti tam tikra veikla ar pan.) ir smurto. Psichologiniam smurtui priskirtinas pastovus vaiko poreikių netenkinimas, nuolatinis vaiko atstovų pagal įstatymą bendravimo su vaiku pobūdis, kuris žalojančiai veikia vaiko asmenybę ir trikdo visavertę jo asmenybės raidą.
- 7. Psichologinio smurto atpažinimo kriterijai:
 - 7.1. vaiko emociniai ir elgesio požymiai:
 - 7.1.1. perdėtas meilumas, lipšnumas su mažai pažįstamais žmonėmis;
 - 7.1.2. pasitikėjimo savimi stoka, nerimastingumas, perdėtas atsargumas;

7.1.3. artimo ryšio su vaiko atstovais pagal įstatymą stoka (pvz., nesidžiaugia, kai vaiko atstovai pagal įstatymą ateina pasiimti iš mokyklos);

7.1.4. agresyvumas kitų vaikų ar gyvūnų atžvilgiu;

7.1.5. vaiko amžiaus neatitinkančios žinios, kalba, elgesys (per daug suaugęs arba pernelyg vaikiškas);

7.1.6. sunkumai valdyti stiprias emocijas, jų proveržius;

7.1.7. atsiribojimas / atsitraukimas nuo tam tikro asmens;

7.1.8. baimė, neapykanta tam tikro asmens atžvilgiu;

7.1.9. socialinių įgūdžių stoka, mažai draugų;

7.1.10. emocinis nebrandumas (lyginant su bendraamžiais);

7.1.11. mikčiojimas, ap sunkinta kalba;

7.1.12. psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, pykinimas);

7.1.13. nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis;

7.1.14. depresija, uždaramas;

7.1.15. save žalojantis elgesys: alkoholio vartojimas, pjaustymasis, suicidiniai bandymai;

7.2. psichologinį smurtą prieš vaiką padeda atpažinti suaugusiųjų, psichologiškai smurtaujančių prieš vaiką, elgesio požymiai:

7.2.1. nepagarbos vaikui demonstravimas;

7.2.2. negatyvūs pasisakymai apie vaiką;

7.2.3. emocijų vaiko atžvilgiu nerodymas, vengimas vaiką paliesti, apkabinti;

7.2.4. nesirūpinimas medicininiais vaiko poreikiais;

7.2.5. vaiko pravardžiavimas, viešas jo žeminimas;

7.2.6. nuolatiniai grasinimai vaikui sukelti fizinę žalą arba vaiko vertimas stebėti kaip smurtaujama prieš jo mylimą asmenį ar gyvūną;

7.2.7. nerealistinių lūkesčių vaiko atžvilgiu puoselėjimas;

7.2.8. vaiką išnaudojimas namuose kaip tarno ar tam tikro asmens mažesniems vaikams prižiūrėti;

7.2.9. vaiko įtraukimas į „suaugusiųjų reikalus“, pvz., skyrybas, tam tikrų asmenų tarpusavio konfliktus.

8. Seksualinis smurtas prieš vaiką gali pasireikšti:

8.1. seksualiniais santykiais su prasiskverbimu (analiniais, vaginaliniais, oraliniais);

8.2. daiktų kišimu į lytinius organus;

8.3. vaiko glostymu, lietim, bučiavimu, masturbavimu siekiant seksualiai pasitenkinti;

8.4. vertimu glostyti ar masturbuoti tam tikrą asmenį, bučiuoti, čiulpti, kandžioti jo lytinius organus;

8.5. lytinių organų demonstravimu vaikui;

8.6. vertimu ar siūlymu vaikui nusirenginėti, masturbotis tam tikro asmens akivaizdoje;

8.7. vaiko įtraukimu į pornografinę veiklą ar prostituciją;

8.8. seksualinio pobūdžio kalbomis su vaiku, nepadorių gestų, pornografinio turinio medžiagos demonstravimu vaikui siekiant seksualinių tikslų.

9. Seksualinio smurto atpažinimo kriterijai:

9.1. fiziniai požymiai:

9.1.1. nėštumas;

9.1.2. lytiniu keliu plintančios infekcijos;

9.1.3. poodinės kraujosruvos, nubrozdinimai išorinių lytinių organų, krūtų, sėdmenų, vidinių šlaunų paviršių srityje, kurių negalima paaiškinti atsitiktine trauma;

9.1.4. nepaaiškinamas kraujavimas iš išorinių lytinių organų, makšties;

9.1.5. patinimai, skausmas, niežėjimas analinėje ar išorinių lytinių organų srityje;

- 9.1.6. skausmingas šlapinimasis;
- 9.1.7. sunkumai sėdint ar vaikstant;
- 9.1.8. suplėšyti, dėmėti ar kruvini, drabužiai;
- 9.1.9. sutrikęs miegas, valgymo sutrikimai;
- 9.2. emocijų ir elgesio požymiai:
 - 9.2.1. nuolatinis savo genitalijų lietimasis, trynimas (net iki skausmo);
 - 9.2.2. viešas masturbavimasis, nesiliaujantis net ir vaiką sudrausminus;
 - 9.2.3. vaiko amžiaus neatitinkančios seksualinės žinios, atviras įvairių seksualinių dalykų klausinėjimas (net ir nepažįstamų žmonių);
 - 9.2.4. seksualinio turinio žaidimai; žaidžiant demonstruojama agresija, priešiškus savo arba priešingai lyčiai;
 - 9.2.5. lytinio akto su kitais vaikais, gyvūnais ar žaislais imitavimas;
 - 9.2.6. daiktų kišimas sau ar kitiems į vaginą, užpakalį;
 - 9.2.7. nusirenginėjimas nuogai arba įkyrūs prašymai, kitų nurenginėjimas;
 - 9.2.8. savo kūno gėdijimasis / nekentimas / bjaurėjimasis juo;
 - 9.2.9. suaugusiojo lietimasis, „gundymas“, įmantrus, provokuojantis elgesys;
 - 9.2.10. vengimas nusirengti prie kitų žmonių (pvz., per kūno kultūros pamokas);
 - 9.2.11. susivaržymas, susikaustymas, įtampa judant, žaidžiant, sportuojant;
 - 9.2.12. įtampa, sustingimas, baimė būti suaugusių žmonių liečiamu, keliamu, apkabinamu, sodinamu ant kelių;
 - 9.2.13. tam tikrų konkrečių vietų baimė, vengimas (pvz., vonios ar tualetu kambario, tamsių vietų);
 - 9.2.14. seksualinio turinio detalių, simbolių piešimas;
- 9.3. vaikams, patiriantiems seksualinį smurtą, gali pasireikšti ir kiti, nespecifiški požymiai, kurie galimi ir esant kitokio pobūdžio problemoms:
 - 9.3.1. pernelyg nuolankus, paklusnus elgesys;
 - 9.3.2. socialinių kontaktų vengimas, izoliacija;
 - 9.3.3. nesidomėjimas iki tol mėgta veikla;
 - 9.3.4. artumo, intymumo, fizinio kontakto baimė;
 - 9.3.5. dėmesio koncentravimo sunkumai;
 - 9.3.6. nepasitikėjimas suaugusiais;
 - 9.3.7. konkrečių asmenų baimė ar baimė likti vienam su tam tikru asmeniu;
 - 9.3.8. depresija, suicidiniai bandymai;
 - 9.3.9. agresyvus elgesys;
 - 9.3.10. apetito sutrikimai;
 - 9.3.11. miego sutrikimai, naktiniai košmarai, baimė eiti miegoti;
 - 9.3.12. regresyvus elgesys;
 - 9.3.13. piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis.
- 10. Seksualinis elgesys yra normali vaiko raidos dalis. Tam, kad būtų galima įtarti / atpažinti seksualinį smurtą prieš vaiką, yra svarbu žinoti vaikų seksualumo raidą ir skirtingiems vaiko raidos etapams būdingą seksualinį elgesį. Rekomendacijų 1 priede pateikiami skirtingo amžiaus vaikų normalaus ir susirūpinimą keliančio seksualinio elgesio pavyzdžiai.
- 11. Nepriežiūra gali pasireikšti:
 - 11.1. fiziniu apleistumu: nesirūpinama vaiko maistu (ar jis nemaitinamas), apranga, higiena (pvz., verčiamas vaikščioti purvinais, prasmirdusiais drabužiais), fizine sveikata (pvz., ne pagal vaiko fizinę jėgą skiriami namų ruošos darbai, susirgus nekviečiamas gydytojas, neperkami vaistai), saugia aplinka (pvz.: vaikas išvejamas iš namų, paliekamas mokykloje po darbo valandų, gyvena šaltuose namuose, paliekamas ilgą laiką be suaugusių priežiūros);

- 11.2. emociniu apleistumu: netenkinami vaiko psichologiniai poreikiai (pvz., nebendraujama su vaiku, nesidomima jo interesais);
- 11.3. socialiniu apleistumu: nesirūpinama vaiko išsilavinimu, socializacija.
12. Nepriežiūros atpažinimo kriterijai:
- 12.1. vaikas per menkai lyginant su savo bendraamžiais fiziškai išsivystęs (pvz., mažo svorio, ūgio), kai tam nėra medicininių priežasčių;
- 12.2. netvarkinga vaiko išvaizda – murzinas, purvini drabužiai, suplyšusi avalynė;
- 12.3. vaiko apranga neatitinkanti sezono, oro sąlygų;
- 12.4. vaiko dantys išgedę ir netaisomi, negydomos burnos ertmės ligos;
- 12.5. vaikas mieguistas, sunkiai susikaupia, apatiškas;
- 12.6. vaikas nuolat alkanas, vagiliauja maistą;
- 12.7. vaikas neturi būtinausių mokyklinių priemonių;
- 12.8. vaikas gali vagiliauti įvairius daiktus iš mokyklos, grupės / klasės vaikų;
- 12.9. vaikas nereguliariai lanko mokyklą, vaiko teisėti atstovai pagal įstatymą nesilaiko, pažeidžia mokyklos vidaus tvarkos taisykles (pvz., vaikas pernelyg vėlai / anksti atvedamas, „pamirštama“ jį pasiimti nustatytu laiku; vėluoja į pamokas, praleidžia jas be pateisinamos priežasties);
- 12.10. vaiką atveda ar pasiima iš mokyklos jam mažai pažįstami, nuolat vis kiti, neblaivūs, netinkamai besielgiantys suaugusieji;
- 12.11. vaikas pastebimas elgetaujantis, valkataujantis po pamokų;
- 12.12. vaikas neturi socialių įgūdžių ar jie nepakankami jo amžiui;
- 12.13. žemas savęs vertinimas, vaikas – itin paklusnus;
- 12.14. vaikas turi žalingų įpročių.
13. Smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti ir kitomis formomis ir (ar) požymiais.
-

Smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo Pasvalio lopšelyje-darželyje „Žilvitis“, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje (2 priedas)

SKIRTINGO AMŽIAUS VAIKŲ SEKSUALINIS ELGESYS: NORMALUS IR SUSIRŪPINAMĄ KELIANTIS SEKSUALINIS ELGESYS

I. SU SEKSUALUMU SUSIJĘS 2–5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ ELGESYS

Atitinkantis amžių vaiko elgesys	Susirūpinimą keliantis vaiko elgesys	Vaiko elgesys, dėl kurio būtina kreiptis pagalbos į specialistus
Liečia / trina savo genitalijas, kai yra keičiamos sauskelnės, prieš miegą, kai yra įsitempęs, susijaudinęs ar išsigandęs.	Nesiliauja liesti / trinti savo genitalijų matant kitiems, net kai yra sudrausminamas.	Liečia / trina savo genitalijas (net iki susižalojimo), atsiribodamas nuo jo amžiui įprastos veiklos.
Tyrinėja / domisi skirtumais tarp vyro ir moters, mergaitės ir berniuko.	Nesiliauja klausinėjęs apie genitalijų skirtumus net ir tuomet, kai į klausimus jau atsakytą.	Piktai, liūdnei ar agresyviai žaidžia skirtingų lyčių vaidmenis. Demonstruoja neapykantą savo arba priešingai lyčiai.
Liečia šeimos suaugusiųjų narių ar vaikų intymias kūno vietas.	Liečia ne šeimos narių intymias kūno vietas. Prašo, jog jį liestų.	Stengiasi slapčia paliesti suaugusįjį. Leidžia liesti jį kitiems, reikalauja, jog kiti jį liestų.
Nepraleidžia progos žvilgtelėti į nuogus žmones.	Įsistebeilija į nuogus žmones net ir po to, kai prieš tai ne kartą buvo juos matęs.	Prašo žmones nusirengti. Bando jėga juos nurengti.
Klausinėja apie genitalijas, krūtinę, lytinius santykius, vaikų gimimą.	Nesiliauja klausinėjęs net ir tuomet, kai tėvai pateikė vaiko amžiui tinkamus atsakymus.	Klausinėja nepažįstamųjų net ir po to, kai tėvai atsakė į klausimus. Vaiko seksualinės žinios yra per plačios jo amžiui.
Erekcija.	Užsitęsusi erekcija.	Skausminga erekcija.
Patinka būti nuogam. Gali rodyti kitiems savo genitalijas.	Nori būti nuogas viešoje vietoje net po to, kai tėvai sudrausmino ir neleido to daryti.	Atsisako apsirengti. Slapta demonstruoja savo genitalijas net ir po daugelio įspėjimų.
Domisi, kaip žmonės atlieka tualetu reikalus.	Susidomėjimas tualetu reikalais nemažėja savaitėmis.	Atsisako palikti žmones vienus tualete, užstoja jiems kelią į tualetą.
Domisi vaikų gimdymu.	Berniukų domėjimasis nesiliauja kelias dienas / savaites.	Demonstruoja baimę ar pyktį kūdikių, gimdymo ar lytinių santykių atžvilgiu.
Vartoja nešvankius žodžius, susijusius su tualetu ar seksualiniais dalykais.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių namuose, net ir sudrausmintas tėvų.	Nenustoja vartoti tokių žodžių ne tik namuose, bet ir viešoje vietoje net ir po daugybės sudrausminimų.
Domisi savo fekalijomis.	Ištepa savo fekalijomis sienas ar grindis daugiau nei vieną kartą.	Žaidžia su fekalijomis, jas teploja net ir po daugybės sudrausminimų.
Žaidžia daktarais, nagrinėja kitų kūnus.	Nesiliauja žaisti net ir jį sudrausminus.	Verčia kitą vaiką žaisti daktarais, nusirengti.
Vedinas smalsumo ir noro tyrinėti, bando įkišti ką nors į genitalijas ar išeinamąją angą.	Nesiliauja to daryti net ir sudrausmintas.	Per prievartą bando įkišti ką nors į savo arba kito vaiko genitalijas ar išeinamąją angą.
Žaidžia namais, vaidina mamą ar tėtį.	Užgula kitus vaikus, būdamas apsirengęs.	Imituoja arba bando atlikti lytinę sueitį, oralinį seksą, būdamas nuogas.

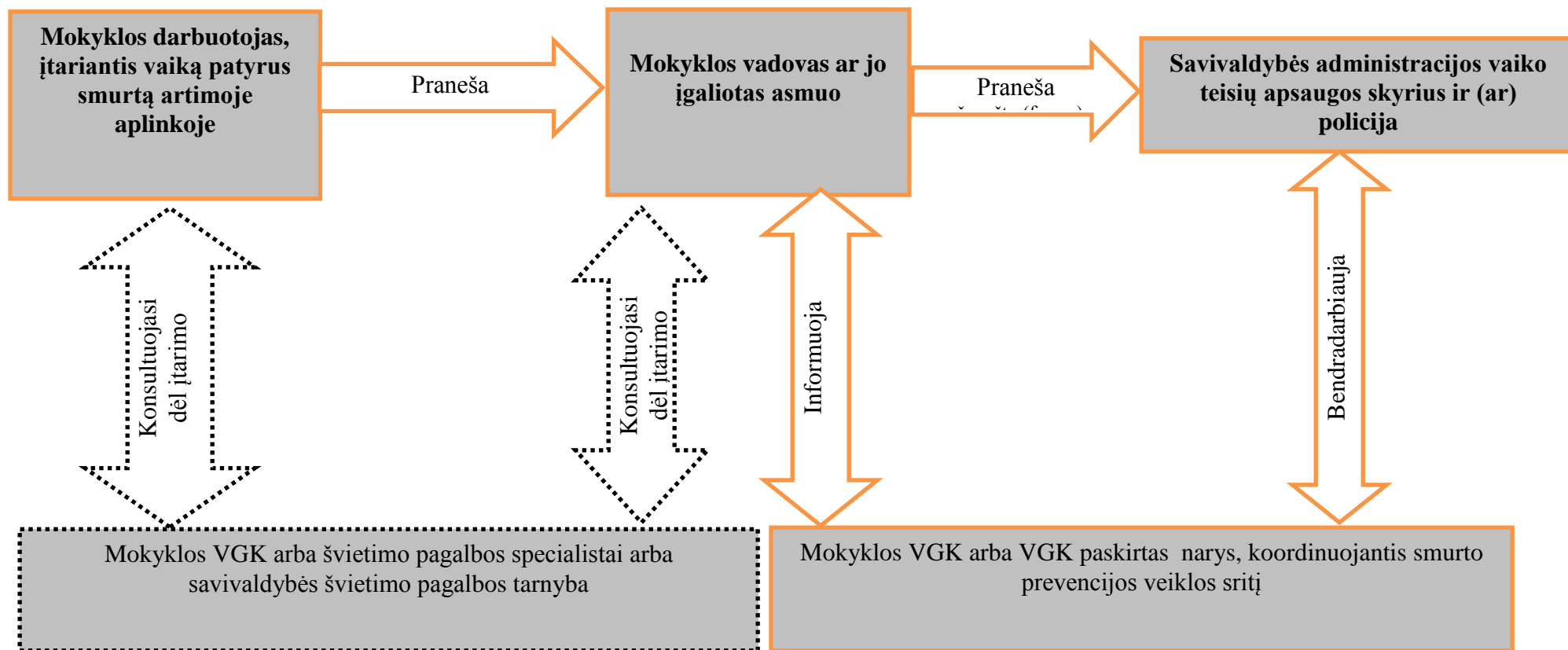
II. SU SEKSUALUMU SUSIJĘS 6–10 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ ELGESYS

Atitinkantis amžių vaiko elgesys	Susirūpinimą keliantis vaiko elgesys	Vaiko elgesys, dėl kurio būtina kreiptis pagalbos į specialistus
Klausinėja apie genitalijas, krūtinę, lytinius santykius, vaikų gimdymą.	Demonstruoja baimę ir nerimą, kalbėdamas seksualinio turinio temomis.	Nepaliojama klausinėja apie seksą. Žinios apie seksą yra pernelyg išsamios jo amžiui.
Domisi, žvilgčioja, kaip žmonės atlieka tualetu reikalus.	Dažnai yra pagaunamas stebintis ar žvilgčiojantis į žmones, atliekančius tualetu reikalus.	Atsisako palikti žmones vienus tualete.
Vartoja nešvankius žodžius, susijusius su tualetu reikalais, genitalijomis ar seksualiniais santykiais.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių prie suaugusiųjų, net ir tuomet, kai tėvai jį sudrausmina ir nubaudžia.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių net ir po to, kai buvo pašalintas iš klasės / mokyklos ar atribotas nuo kitos veiklos.
Žaidžia daktarus, nagrinėja kitų kūnus.	Dažnai žaidžia daktarus, net ir po to, kai tai daryti jam buvo uždrausta.	Verčia kitą vaiką žaisti daktarus, nusirengti.
Domisi vaikų turėjimo / gimimo procesu.	Berniukas nesiliauja demonstruoti tikėjimą, jog po kelių mėnesių jis turės vaiką.	Demonstruoja baimę ar pyktį vaikų gimdymo, lytinių santykių atžvilgiu.
Rodo kitiems savo genitalijas.	Nori būti nuogas viešoje vietoje net ir sudrausmintas tėvų.	Atsisako apsirengti. Demonstruoja savo genitalijas viešoje vietoje net ir po daugelio įspėjimų.
Domisi šlapinimusi ir tuštinimusi.	Žaidžia su fekalijomis. Tyčia šlapinasi ne į unitazą, o šalia jo.	Be perstojo žaidžia su fekalijomis, jas teploja. Tyčia šlapinasi ant baldų.
Liečia / trina savo genitalijas, prieš miegą, kai yra įsitempęs, susijaudinęs ar išsigandęs.	Nenustoja liesti / trinti savo genitalijų viešai po to, kai yra sudrausminamas. Masturbuojasi trindamasis į baldus ar kitus objektus.	Liečia / trina savo lytinius organus, atsiribodamas nuo jo amžiui įprastos veiklos. Masturbuoja kitus žmones.
Žaidžia namais, imituoja mamą ar tėtį.	Užgula kitus vaikus būdamas apsirengęs. Imituoja seksualinį elgesį su lėlėmis / pliušiniais žaislais.	Užgula kitus vaikus būdamas nuogas. Verčia kitą vaiką atlikti lytinę sueitį.
Galvoja, jog priešingos lyties vaikai yra „bjaurūs“, todėl jų negalima paliesti. Vaikosi kitus.	Vartoja nešvankius žodžius kito vaiko, kuris kažkuo skundžiasi, atžvilgiu.	Vartoja keiksmažodžius, kalbėdamas apie kito vaiko šeimą. Skriaudžia priešingos lyties vaikus.
Kalbasi apie seksą su kitais vaikais. Kalba apie priešingos lyties draugo ar draugės turėjimą.	Patiria nemalonumų dėl dažnų kalbų apie seksą. Romantizuoja visus santykius.	Nuolat kalba apie seksą ir lytinę sueitį. Dažnai patiria nemalonumų dėl dažnų kalbų apie seksą.
Nori privatumo vonios kambaryje ar persirengiant.	Labai nuliūsta, jei yra stebimas, kol persirenginėja.	Agresyviai ir verksmingai reikalauja privatumo.
Mėgsta klausytis ir laidyti nešvankius juokelius.	Nuolat įkliūva laidant nešvankius juokelius. Imituoja su seksu susijusius garsus, pavyzdžiui, dūsauja, aimanuoja.	Nenustoja laidyti nešvankių juokelių net ir po to, kai buvo pašalintas iš klasės / mokyklos ar atribotas nuo kitos veiklos.
Žiūri nuogų žmonių nuotraukas / paveikslėlius.	Žavisi nuogų žmonių nuotraukomis / paveikslėliais.	Nori masturbotis stebėdamas tokias nuotraukas / paveikslėlius, arba jas / juos demonstruoja kitiems.
Žaidžia žaidimus, susijusius su seksu ir seksualumu, su tokio paties amžiaus vaikais.	Nori žaisti tokius žaidimus su daug jaunesniais arba vyresniais vaikais.	Verčia kitus vaikus žaisti tokius žaidimus.
Piešia genitalijas ant žmogaus figūros meno sumetimais.	Piešia genitalijas ant vieno figūrų, o ant kitų – ne. Piešiamų genitalijų dydis neatitinka kūno proporcijų.	Vaizduojamos genitalijos išsiskiria kaip ryškiausia figūros ypatybė. Vaizduoja lytinę sueitį, grupinį seksą, sadistines ar mazochistines scenas.
Nagrinėja skirtumus tarp vyro ir moters, mergaitės ir berniuko.	Yra sumišęs / sutrikęs dėl vyro ir moters skirtumų net ir po to, kai visi klausimai buvo atsakyti.	Piktai, liūdnei ar agresyviai žaidžia skirtingų lyčių vaidmenis. Demonstruoja neapykantą savo arba priešingai lyčiai.

Nepraleidžia progos pažiūrėti į nuogus žmones.	Spokso / tyko progų paspoksoti į nuogus žmones, nors yra matęs nuogų žmonių.	Prašo žmones nusirengti. Bando jėga juos nurengti.
Apsimeta priešingos lyties asmeniu.	Nori būti kitos lyties asmeniu.	Nekenčia savo lyties, genitalijų.
Nori palyginti savo genitalijas su bendraamžių.	Nori palyginti savo genitalijas su daug jaunesnių arba vyresnių vaikų.	Reikalauja pamatyti vaikų ar suaugusiųjų genitalijas, krūtinę, sėdmenis.
Domisi bendraamžių genitalijų, krūtinės ar sėdmenų lietimui arba nori, kad bendraamžiai tą darytų jam.	Nepaliamajam nori liesti kitų vaikų genitalijas, krūtinę, sėdmenis. Bando imituoti oralinį, analinį ar vaginalinį seksą.	Verčia kitus vaikus leisti jam liesti jų genitalijas, krūtinę, sėdmenis. Verčia kitus vaikus imituoti oralinį, analinį ar vaginalinį seksą.
Bučiuoja artimus suaugusiuosius ir vaikus, leidžiasi jų pabučiuojamas.	Bučiuojasi su liežuvio. Su kitais bendrauja seksualizuota maniera. Baugščiai reaguoja į suaugusiųjų apkabinimą ar bučinį. Nuliūsta, jei viešai demonstruojama meilė / dėmesys. Bučiuoja nepažįstamus suaugusiuosius ir vaikus.	Pernelyg familiariai elgiasi su nepažįstamais žmonėmis. Kalba seksualizuota maniera su nepažįstamais žmonėmis. Fizinis kontaktas su suaugusiais sukelia stiprų susijaudinimą.
Žvilgčioja į kitų genitalijas, sėdmenis, krūtis.	Liečia / spokso į kitų genitalijas, sėdmenis, krūtis. Prašo kitų liesti jo genitalijas, sėdmenis, krūtis.	Stengiasi slapčia paliesti kitų genitalijas, krūtis, sėdmenis. Bando manipuliuoti kitu, kad jis paliestų vaiką.
Erekcija.	Užsitęsusi erekcija.	Skausminga erekcija.
Vedinas smalsumo ir noro tyrinėti, bando įkišti ką nors į genitalijas ar išeinamąją angą.	Dažnai kiša ką nors į savo vaginą ar išeinamąją angą. Bando įkišti ką nors į kitų vaikų genitalijas / išeinamąją angą.	Panaudodamas prievartą ir jėgą, bando įkišti ką nors į kitų vaikų genitalijas / išeinamąją angą. Pažeidžia savo ar kitų genitalijas / išeinamąją angą.
Domisi gyvūnų dauginimusi.	Liečia gyvūnų genitalijas.	Seksualinis elgesys su gyvūnais.

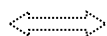
Smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo Pasvalio lopšelyje-darželyje „Žilvitis“, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje (3 priedas)

MOKYKLOS DARBUOTOJŲ VEIKSMŲ SEKA, ĮTARUS, KAD VAIKAS GALIMAI PATYRĖ SMURTA ARTIMOJE APLINKOJE

Paaiškinimai

rekomenduojami (prireikus) veiksmai

privalomi veiksmai

Smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo
Pasvalio lopšelyje-darželyje „Žilvitis“, kilus įtarimui
dėl galimo smurto artimoje aplinkoje (4 priedas)

ĮSTAIGOS DARBUOTOJO POKALBIO SU VAIKU, GALIMAI PATYRUSIU SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE, YPATUMAI

Įtaigos darbuotojas, įtaręs ar pastebėjęs galimo smurto prieš vaiką požymius vaiko kūne, elgesyje, emocijose ar vaiko atstovų pagal įstatymą bendravime su vaiku, turėtų susirūpinti ir pasidomėti, kas jam nutiko. Kalbėdamas su vaiku įstaigos darbuotojas turėtų atkreipti dėmesį į kai kurias pokalbio ypatybes:

- ✓ sudaryti kiek įmanoma saugesnes ir patogesnes pokalbiui sąlygas (pvz., grupėje), kad vaiko nerimas sumažėtų;
- ✓ atsisėsti šalia vaiko arba jam patogiu atstumu viename akių lygyje (nerekomenduojama sėdėti už stalo vienas priešais kitą);
- ✓ klausti vaiko, kas jam nutiko, užduodant atvirus klausimus (pvz.: „Šiandien pastebėjau mėlynės ant tavo rankos riešo. Kas tau atsitiko?“ Neklausti: „Ar čia tam tikras asmuo tau mėlynės padarė?“);
- ✓ ramiai išklausyti vaiką, nepertraukinėti, leisti pasakyti, kiek vaikas nori / gali; neprarasti savitvardos: matydamas, kad suaugusysis, kuriam vaikas atsiskleidė, išsigando, supyko ar pasibaisėjo, gali išgąsdinti vaiką, jis gali daugiau nebeapasakoti arba atsiimti savo žodžius;
- ✓ tikėti vaiku: jei vaikas prabilo apie smurtą, jis parodė pasitikėjimą suaugusiuoju. Jei vaikas išgirs abejonę, ar jis sako tiesą, daugiau gali nieko nebesakyti, ir smurtas gali tęstis toliau;
- ✓ nuraminti vaiką, palaikyti jį: vaikui atskleisti smurtą, veikiausiai, reikėjo sukaupti daug drąsos. Svarbu jam perteikti žinią, kad jis gerai pasielgė kreipdamasis pagalbos (pvz., „gerai, kad tu man pasakei apie tai“, „man gaila, kad tau taip atsitiko“);
- ✓ nekaltinti, nesmerkti, nekritikuoti vaiko: svarbu yra vaikui perduoti vienareikšmišką žinią, kad jis nėra kaltas dėl patirto smurto, už tai yra atsakingas suaugęs žmogus, kuris elgėsi neleistinai;
- ✓ skatinti vaiką pasidalinti savo išgyvenimais, jausmais: tikėtina, kad vaikas patiria daug įvairių jausmų ir išgyvenimų: baimę būti kaltinamam, baimę dėl smurtautojo keršto, gėdą, kaltę ir kita, kurie jį slegia;
- ✓ klausiant, kalbant vartoti suprantamus vaikui žodžius, sąvokas, atitinkančias vaiko amžių, pažintinius gebėjimus ir supratimą, specialiuosius ugdymosi poreikius;
- ✓ suprasti, kad vaikas gali būti emociškai prisirišęs prie smurtavusio prieš jį asmens (pvz., jei vaiką seksualiai tvirkino tam tikras asmuo, vaikas gali išgyventi labai prieštarigus jausmus – meilę smurtautojui ir neapykantą jam už padarytą skriaudą), vengti jį kaltinančių, vertinančių ar nukreipiančių klausimų, teiginių;
- ✓ patvirtinti vaikui, kad jis gerai padarė pasisakęs apie patiriamą smurtą;
- ✓ pokalbio metu patikinti vaiką, kad smurtas prieš jį – ne jo kaltė, o smurtavusiojo atsakomybė;
- ✓ klausytis vaiko ir sąžiningai atsakyti į jam kylančius klausimus: vaiką gali kankinti nežinia dėl ateities, smurto atskleidimo pasekmių. Svarbu patikinti vaiką, kad bus stengiamasi užtikrinti jo saugumą, tačiau nežadėti to, ko nėra galimybės išpildyti (pvz., nereiktų vaikui sakyti „Tavo mama nenusimins“);
- ✓ paaiškinti vaikui (atsižvelgiant į vaiko amžių ir supratimą), kas vyks po to, kai jis pasisakė, kokių veiksmų imsis mokyklos darbuotojas vaikui apsaugoti;
- ✓ būti prieinamam vaikui, nepalikti jo vieno su savo problema, mintis ir jausmais.

Rekomenduojama vaiko papasakotas smurtinės situacijos detales užrašyti kaip įmanoma tiksliau, cituojant vaiko kalbą: kada prasidėjo smurtas, kas tai darė, kas apie tai žino / žinojo, kam vaikas yra dar pasakojęs ar (ir) kodėl nepasakojo, kokie, vaiko supratimu, buvo smurtautojo motyvai, kaip vaikas

jautėsi po smurtinio įvykio. Įstaigos darbuotojas turėtų įvertinti, kiek vaiko pasakojimas galimai realistiškas, ar vaiko nurodomos aplinkybės, faktai atitinka sužalojimų turinį, sunkumą (pvz., ant vaiko rankos matoma suaugusio asmens plaštakos dydžio mėlynė, o vaikas sako, kad jam per ranką sudavė penkiametis brolis). Svarstyti apie vaiko patiriamą smurtą galima, kai vaiko sužalojimai yra neįprasti, jo pasakojimas atrodo neįtikinamas. Svarbu prisiminti, kad smurtą patyrę vaikai dažnai neprisipažįsta, kas ir kaip prieš juos smurtavo, dėl įvairių priežasčių: galvoja (ar yra įtikinti), kad yra patys kalti dėl tokio elgesio su jais; nori būti ištikimi savo smurtautojui; bijo smurto atskleidimo pasekmių ar pan.

Kalbantis su vaiku neleistina:

- ✓ žadėti tai, ko nebus galimybės ištesėti, pvz., „tau daugiau nieko blogo neatsitiks“;
- ✓ versti vaiką detaliam pasakoti apie patirtą smurtą. Svarbu leisti jam kalbėti tiek, kiek jam norisi;
- ✓ vertinti ir klausinėti vaiką apie jo jausmus smurtautojui;
- ✓ klausiti vaiko, kodėl jis anksčiau nepasakė / nesipriešino smurtui; tai vaikui gali sustiprinti kaltės jausmą; jei yra žinoma, kas yra smurtautojas, leisti jam susitikti su vaiku; šiuos klausimus turi spręsti policija ir (ar) savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyrius;
- ✓ leisti vaikui atsiskleisti prie kitų vaikų. Reikia saugoti ir gerbti jo privatumą, neatskleisti ir neaprašinėti informacijos su įvykius nenusijusiems asmenims.

SVARBU: Įstaigos darbuotojo įtarimai dėl vaiko galimai patiriamo smurto nėra įrodymai. Įrodymų rinkimas – teisėsaugos specialistų kompetencija.

Skubia vaiko apsauga būtina pasirūpinti, kai:

- ✓ kyla akivaizdus pavojus vaiko fizinei, psichinei sveikatai;
- ✓ nėra maisto, vaikas badauja;
- ✓ nesaugu dėl higienos stokos (pvz.: tikimybė infekcijoms, nes nėra geriamo vandens ir pan.);
- ✓ dėl psichikos sveikatos sutrikimų paūmėjimų vaiko atstovai pagal įstatymą nėra pajėgūs pasirūpinti vaiko fiziniais, psichologiniais, socialiniais poreikiais;
- ✓ yra tikimybė, kad vaiko atstovai pagal įstatymą, vartojantys psichoaktyvias medžiagas (alkoholį, narkotikus) ir apsvaigę nuo jų, artimiausiu metu nesiliaus to daryti.